

Neuspěl model geneticko-strukturální ani čistě recepční. Produktivní se stále ještě ukazuje být pojetí tematologické, s úspěchem rozvíjené u Daniely Hodrové, Vladimíra Macury a Marie Kubínové (srov. jejich společný projekt *Poetika míst*, Jinočany 1999), ale rovněž v některých statích v probírané knize Novotného. V područí tematologie nezůstaly jen vybrané statě z knihy Novotného, ale tato metoda dokonce převládla na literárněvědných symposiích v českých zemích v minulém decenniu, což v důsledku vypadá, jako by v čase poststrukturálním a postdekonstrukčním v českém prostředí absentovala jakákoliv metodologie.

Dále statě z knížky V. Novotného potvrzují ještě jinou zkušenost současné české literární vědy: literární historie před autory „velkými“ a osvědčenými (před „literárními generály“) dává v posledním decenniu stále více přednost spisovatelům „menším“ a nenápadným („literárním pěšákům“), a to stejně při výzkumu literatury novější jako starší. To, co platí pro spisovatele, platí přirozeně i pro jednotlivé texty.

Zde se na rty tlačí otázka, pátrající po tom, zda pomyslnou evoluci rozpoznáme v textech centrálních, osvědčených, klíčových, nebo zda o ní vypovídají také texty periferní? Výzkumy ukazují, že prostřednictvím sémiózy „duch doby“ obtiskne svoji pečeť stejně do obou jmenovaných typů. Rozhodně tedy není na závalu, že badatelé nyní studují žánrové komplexy „populární literatury“ (termín Petera Liby) a jiné texty zapadlé a literární historií dotud nevyužívané. Ukazuje se tak v širších aspektech procesualnost, avšak na druhé straně se tím oslabuje hodnotící aspekt, neboť texty jako by navzájem byly rovnocenné.

Novotný v kontextu české literární vědy ztělesňuje jeden z typů současné literární kritiky. V knize *Problémy a příběhy* se představuje více v poloze literárněhistorické, ale kritický aspekt, hodnocení z pozice „tady a teď“, nicméně ani tu zcela neopominul.

Libor Pavera, Opava

Iva Malková, Svatava Urbanová a kol., *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945–2000)*, Nakladatelství „Votobia“ Olomouc, Ústav pro regionální studia Ostravské univerzity, Ostrava 2001, 368 s.

Nauka czeska ma w swym dorobku obok *Leksykonu literatury czeskiej*¹ także szereg słowników literackich obejmujących różny zakres czasowy (przede wszy-

¹ *Lexikon české literatury*, Praha, sv. 1.: 1985, sv. 2/1, 2/2: 1993, sv. 3/1, 3/2: 2000.

stkim okres powojenny) i tematyczny (ogólnoliterackie oraz specjalistyczne)². Charakterystycznym natomiast jest fakt, że ziemie czeskie, w odróżnieniu od Polski czy Słowacji, dotychczas nie posiadają ogólnonarodowego słownika biograficznego, jeśli nie liczyć – uchodzącego za niezbyt udany – *Czechosłowackiego słownika biograficznego* J. Tomeša i A. Léblové³. Tę lukę wypełniają – jedynie częściowo – *Český biografický slovník 20. století*⁴ oraz *Biografický slovník Českých zemí*⁵ autorstwa J. Novotného (ten ostatni zwiastuje zmianę w sposobie opracowywania słowników biograficznych). Dopiero jednotomowy *Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945–2000)* w pełni realizuje warunki stawiane specjalistycznemu słownikowi biograficznemu z tym, że ma on charakter słownika regionalnego.

W zakresie regionalnych słowników biograficznych region Śląska i północnych Moraw poszczycić się może bogatym dorobkiem. W latach 1972–1983 ukazał się *Biografický slovník širšího Ostravska* w opracowaniu Viktora Ficka⁶, a od 1993 r. Uniwersytet Ostrawski wydaje *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*⁷.

Zespół redakcyjny słownika *Literární slovník severní Moravy a Slezska* tworzą pracownicy Instytutu Studiów Regionalnych Uniwersytetu Ostrawskiego. Większość (prawie 70%) haseł opracowały Iva Malková i Svatava Urbanová, pojedyncze hasła pochodzą od innych osób (m.in. J. Svoboda, B. Četyna, R. Drylík, J. Dvořák, O. Králík, Z. Pešat, J. Skalička, B. Slavík, A. Závodský), natomiast większość haseł odnoszących się do Polaków (ok. 15% haseł osobowych) opracowała Irena Bogoczová.

Slovník... liczy 283 hasła zestawione w porządku alfabetycznym, w zasadniczej większości dotyczące osób, aczkolwiek opisujące także wydawnictwa, czasopisma i stowarzyszenia (ok. 8% haseł). Część główna omawianej pracy jest poprzedzona indeksem haseł i indeksem skrótów słowników i prac przeglądowych,

² Są to np.: M. Blahynka a kol., *Čeští spisovatelé 20. století*, Praha 1985; *Slovník českých spisovatelů od r. 1945*, red. P. Janoušek, díl 1: A–L, Praha 1995, díl 2: M–Ž, Praha 1998; J. Kunc, *Slovník českých spisovatelů beletristů 1945–1956*, Praha 1957; L. Mahala, *Průvodce po jménech české poezie a prózy 1990–1995*, Olomouc 1996; B. Dokoupil, M. Zelinský a kol., *Slovník české prózy 1945–1994*, Ostrava 1994.

³ J. Tomeš, A. Léblová, *Československý biografický slovník*, Praha 1992.

⁴ J. Tomeš, *Český biografický slovník 20. století*, díl 1.–3., Praha 1999.

⁵ J. Novotný, *Biografický slovník Českých zemí (ukázkový sešit)*, Praha 1994; heslář: část I.: A–F, Praha, 1997; část II., Praha 1998.

⁶ V. Fíček, *Biografický slovník širšího Ostravska*, s. 1–5, Opava 1972–1983.

⁷ *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*, s. 1–15, věd. red. M. Myška, odp. red. L. Dokoupil, Ostrava 1993–2002. Spośród słowników literackich wymienić należy *Literární bibliografie současných severomoravských autorů* M. Nádvořnickovéj (por. M. Nádvořnicková, *Literární bibliografie současných severomoravských autorů*, Olomouc 1985).

w których dany pisarz publikował lub gdzie zamieszczone jest jego dzieło. Ponadto poprzedzają ją indeks skrótów użytych w artykule hasłowym oraz skrótów nazw bibliograficznych i nazw instytucji. Po wymienionych zestawieniach następuje wstęp oraz zasadnicza część słownika. Słownik zamyka indeks nazw osobowych.

Struktura haseł jest dwuczęściowa. Część pierwszą rozpoczyna nazwisko pisarza, dalej następują: jego imię, (ewentualnie) nazwisko panięskie, pseudonim (o ile posługiwał się on nim), data urodzenia i – o ile osoba ta już nie żyje – śmierci (w przypadku instytucji: data założenia i zaprzestania działalności), rodzaj twórczości oraz rys biograficzny (w tym wykształcenie i droga zawodowa), zwięzła charakterystyka najważniejszych pozycji w dorobku danego pisarza, wreszcie daty i miejsca debiutów. Natomiast część druga hasła ma charakter bibliograficzny i obejmuje:

- a) bibliografię prac danego pisarza w podziale na: samodzielne wydania (np. tomiki poezji, powieści, zbiory opowiadań itp.), prace zbiorowe, studia i artykuły oraz prace redakcyjne; ponadto znajdują się tutaj również odsyłacze do prac i czasopism, w których wcześniej ukazały się zestawienia bibliograficzne twórczości danej osoby;
- b) literaturę przedmiotową, dotyczącą danej osoby i jej twórczości.

Hasło zamyka spis słowników i prac przeglądowych, w których dany pisarz publikował lub gdzie pomieszczone jest jego dzieło (rozwiniecie użytych skrótów znajduje się we wspomnianym już indeksie) oraz sygnatura Autora hasła (nie dotyczy głównych redaktorów słownika).

Na marginesie warto tu dodać, że redaktorzy *Słownika...* zapomnieli dodać do indeksu skrótów rozwiązanie skrótu *Roz.*, znajdującego się na końcu hasła (jako samodzielny akapit części *Literatura*). Podobny skrót – jedynie pisany małą literą – znajduje się również w początkowej części hasła i oznacza 'z domu' (por. s. 12 i np. na s. 131 hasło *Kolářová Jaromíra*, na s. 277 hasło *Stachoňová Alena* i inne). W pierwszym przypadku (skrót *Roz.*) chodzi raczej o określenie *rozmanité*, oznaczające recenzje innych utworów pisarza, które nie zostały wcześniej w dziale *Literatura* wymienione. Jednak to pozostaje domysłem dla odbiorcy⁸.

⁸ Wprawdzie Autorzy słownika zastrzegają się, że mogło dojść do pomyłek w niektórych fragmentach hasła, a ściślej w części bibliograficznej. Należy jednak podkreślić rzetelne i kompetentne opracowanie słownika. Nieliczne dostrzeżone uchybienia to m.in.: zniekształcenie tytułu jednej z prac Karola Bergera: *Wiosna Ludu* zamiast *Wiosna Ludów* czyli rok 1848 w *Końskiej*, por. Z. Jasiński, *Mały leksykon nadolziański*, Opole, 1990, s. 10; pominięcie w bibliografii Rajko Dolečka trzykrotnie już wydanej książki pt. *Žaluji!* (Praha, wyd. 1 – 1998, wyd. 2 – 1999, wyd. 3 – 2000); nieuwzględnienie w literaturze dotyczącej Ondry Lysohorskiego zbioru referatów z międzynarodowego kolokwium z okazji 90. rocznicy urodzin poety: *Óndra Lysohorský 1905–1989*, red. K. Janásová, Frydek-Místek 1996.

Określony tu aparat słownika jest bez zarzutu. Jest on przejrzysty i czytelny nawet dla nieprzygotowanego pod względem filologicznym czy bibliograficznym odbiorcy. Ponadto wprowadzone przez Autorów uproszczenia uczyniły ze *Słownika...* leksykon łatwy i poręczny w użyciu.

Słownik obejmuje zarówno twórców zmarłych, jak i żyjących, którzy są związani z określonym w tytule obszarem. Jednak kryterium zaliczenia twórców i instytucji, którzy zostali uwzględnieni w *Słowniku...*, do określonej literatury regionalnej wymagałoby uściślenia. Na przykład przynależność terytorialna (czy regionalna) pisarza wydaje się wyróżnikiem kłopotliwym w realizacji, niekiedy bowiem pisarz śląski rozpoczyna swą działalność na Śląsku w zgodzie z założeniami ideowo-artystycznymi literatury śląskiej, a następnie przenosi się na południową część Moraw. Dotyczy to również debiutujących pisarzy. W efekcie nie znajdziemy jej w *Słowniku...*, mimo że pierwszy okres ich twórczości pozostał związany ze Śląskiem czy z północną częścią Moraw (np. Maria Chrašćinová czy Lucyna Waszková).

Tę sytuację niejako wyprostowuje zamieszczony na początku pracy indeks, który zawiera spis wszystkich pisarzy i instytucji bez podziału na regionalnych i uprawiających inne założenia ideowo-artystyczne.

Również definicja pojęcia *Śląsk i Północne Morawy* wymaga doprecyzowania. Autorzy bowiem stwierdzają:

Regionem severní Morava a Slezsko se myslí území, které je definováno jako české Slezsko s historickou hranicí k roku 1928, moravskou částí rozumíme oblast zahrnující Ostravsko, které sahá do Podbeskydí (až po Nový Jičín), Opavsko a Hlučínsko, Těšínsko, Valašsko (po Horní Bečvě), Jesenícko (oblast Krnovska a Šumperska).

Są to więc dwa regiony, ponadto część ziemi śląskiej (np. Opawsko – historyczny czeski Śląsk czy Těšínsko – historyczny polski Śląsk) została przypisana do Moraw. W przypadku odwołania się do historycznych podziałów terytorialnych słuszniejsze wydaje się wskazanie na administracyjny – nie regionalny – zasięg terytorialny omawianych ziem.

Określenie *české Slezsko s historickou hranicí k roku 1928*⁹ sprawia, że przywoływanie nazw *Hlučínska* i *Těšínska* jest zupełnie zbędne i tylko zaciemnia obraz, tym bardziej że włączenie ich w skład części morawskiej jest merytorycznie błędne. Określenia powyższe dotyczą tu odpowiednio: Zaolzia i Kraiku Hulczyńskiego, czyli położonych w Republice Czeskiej (umownie: czeskich) części Śląska Cieszyńskiego i Górnego Śląska, zatem *ex definitione* wchodzą one w skład części śląskiej (por. też historyczne mapy czeskie tego regionu).

⁹ Na marginesie, wystarczyłoby: *Śląsk w granicach Republiki Czeskiej* – granica historyczna nie wymaga tu dookreślenia, jej ścisły przebieg bowiem jest znany w literaturze przedmiotu, którą można by jedynie przywołać.

Rzeczywistym problemem jest określenie terytorium północnych Moraw. Wydaje się, że Autorzy słusznie założyli istnienie wyodrębnionej (w domyśle: w sensie kulturowym) środkowej części Moraw z ośrodkiem w Ołomuńcu¹⁰. Biorąc pod uwagę powyższe oraz fakt, że słownik obejmuje okres po 1945 roku, próba zdefiniowania północnych Moraw w sposób klarowny powinna brzmieć: część Moraw położona nad Odrą i górą Beczwą¹¹, cały obszar opracowania należało określić: (czeski) Śląsk oraz część Moraw położona nad Odrą i górą Beczwą.

Z tego względu brak uzasadnienia dla takiej właśnie delimitacji obszaru opracowania (region Śląska i północnych Moraw jako jeden), przy czym sam zasięg terytorialny przyjęty przez Autorów należy uznać za właściwy. Wprawdzie zastrzegają się oni, że granice są określone w sposób przybliżony i płynny, to jednak można było je wyznaczyć w *Słowniku*... w sposób bardziej przejrzysty i uzasadniony.

Po drugie, został zatarty (czy zunifikowany) w ten sposób wyznacznik ideowo-artystyczny twórczości na danym terenie (np. gdy zmienia swą twórczość zgodnie z założeniami ideowo-artystycznymi panującymi na danym terenie), niekiedy bowiem pisarz śląski realizuje założenia, typowe dla literatury morawskiej, i odwrotnie. Ten aspekt ginie całkowicie.

W odniesieniu do stopnia związków z przedmiotowym obszarem Autorzy *Słownika*... kierowali się kilkoma kryteriami, ujmując w pierwszym rzędzie twórców urodzonych i związanych swoim życiem i twórczością z omawianym obszarem, a następnie uwzględniając także osoby np. ściśle związane z wydawnictwami regionalnymi, w dalszej kolejności jedynie urodzonych tu, a także osoby publikujące epizodycznie w tym regionie (w tym również ze środkowych Moraw, czyli – w efekcie – przez dłuższy czas należące do ostrawskiego oddziału Związku Pisarzy Czeskich). Podane kryteria doboru nie budzą wątpliwości i wydają się przejrzyste.

Zakres twórczości przyjęty przez Autorów obejmuje w zasadzie całość literatury, jak również działalności z nią związanej. Stąd obok poetów, prozaików, dramaturgów, publicystów, autorów tekstów, gawędziarzy ludowych, eseistów, publicystów i tłumaczy są także wydawcy, krytycy literatury i teatralni, historycy, historycy literatury, redaktorzy. Ponadto *Słownik*... uwzględnia literaturę emigracyjną i podziemną, a także twórczość dla dzieci i młodzieży oraz – w związku ze specyfiką regionu – literaturę polskiej mniejszości narodowej.

¹⁰ Przez szereg lat Morawy były podzielone pod względem administracyjnym na dwie części: północną i południową z siedzibami w Ostrawie i Brnie. Ołomuniec administracyjnie podlegał Ostrawie, co miało szereg implikacji także w życiu kulturalnym.

¹¹ Skądinąd, obszar ten dość dokładnie pokrywa się z morawskimi częściami powiatów: Opava, Ostrava-město, Frýdek-Místek i Vsetín.

Reasumując, należy ocenić, że *Literární slovník severní Moravy a Slezska* dopełnił lukę, która od dawna istniała w biografistyce czeskiej. W pełni uzupełnił istniejące dotąd specjalistyczne słowniki biograficzne. Jest on bowiem bogatym źródłem informacji, podanej w sposób przejrzysty i umożliwiający dalsze studia nad daną osobą lub instytucją, zagadnieniem bądź rodzajem twórczości. Zarówno dobrze przemyślana strona techniczna, jak i merytoryczna stanowią o jego wartości i zasługują na podkreślenie. Można więc spodziewać się, że *Slovník...* będzie miał wielu odbiorców (nie tylko filologów i biografistów).

Anna Janik, Opole

**František Všeticka, *Daleký dům. Životní příběh
Viktora Dyka*, Nakladatelství Tilia Šenov
u Ostravy, Ostrava 2001, 203 s.**

W badawczym dorobku Františka Všeticki najważniejszą rolę odgrywają prace z zakresu teorii literatury, dotyczące struktury kompozycyjnej dzieł literackich: *Kompoziciana* (Bratislava 1986), gdzie analizie została poddana proza czeska i słowacka; *Stavba prózy* (Olomouc 1992), w której autor podejmuje tematykę kompozycyjnej struktury tekstu na przykładzie dzieł klasyków literatury rosyjskiej, oraz *Stavba básně* (Olomouc 1994), zawierająca analizy wybranych utworów wybitnych poetów czeskich¹. Wiele uwagi poświęcił on również literaturze dla dzieci i młodzieży² i twórczości wybranych czeskich literatów³.

Zainteresowanie Františka Všeticki twórczością Viktora Dyka jest widoczne już w kilku jego wcześniejszych pracach (m. in. jeden z rozdziałów wspomnianej

¹ Všeticka był też redaktorem zbioru analiz utworów Cervantesa, Máchy, Turgeniewa, Gorkiego i Kafki: *Čtení o kompozici. Sborník studií o kompoziční výstavbě prozaického díla*, Liberec 1969, a także wyboru *Kompozice prózy. Sborník sovětských prací z dvacátých let*, Praha 1971, do którego napisał również postłowie *Sovětská literární věda dvacátých let o kompozici prózy*.

² Najważniejszą pracą z tego zakresu jest *Čtyři hlasy. O kompoziční výstavbě poezie pro děti* (Ostrava 1989), ale równie cenna jest jego wcześniejsza monografia *Václav Říha* (Praha 1964), dotycząca Václava Tille (1867–1937), posługującego się pseudonimem Václav Říha i znanego przede wszystkim jako autora bajek i opracowań tego gatunku.

³ Prace: *Josef Štefan Kubín* (Praha 1980), dotycząca pisarza, którego twórczość inspirowana była folklorem i opowiadaniem ludowymi, *Jakub Arbes* (Praha 1993), ukazująca autora *Svatého Xaveriusa*.